فصل‌نامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی-فرهنگی، دوره‌ی دوازدهم، شماره‌ی ۱، تابستان ۱۴۰۲، صفحات۹۷-۷۴

مقاله پژوهشی

ارزیابی تطبیقی سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور

اسماعیل دویران[۱]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۳/۵

چکیده

سرمایهٔ اجتماعی، مفهومی پرکاربرد با ساختاری بسیار گسترده است که خمیرمایهٔ اصلی آن ایجاد همبستگی و وفاق اجتماعی برای توسعه در ابعاد مختلف سرزمینی است. اعتماد، شکل‌دهنده و مشارکت و انسجام، نتیجهٔ سرمایهٔ اجتماعی است. این پژوهش، به شیوهٔ تبیینی با ماهیت کاربردی منطبق بر رویکرد تطبیقی به بررسی سرمایهٔ اجتماعی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور پرداخته است. شیوهٔ گردآوری داده‌ها مبتنی بر روش میدانی و منطبق بر پرسش‌نامه بوده است که چهار بعد اعتماد، مشارکت، انسجام و آگاهی اجتماعی را بررسی نموده است. جامعهٔ آماری دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان پردیس‌های استان‌های زنجان، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی می‌باشد که از حدود ۱۰۵۰۰ دانشجو، حجم نمونه‌ای مطابق با ۳۷۰ دانشجو (با استفاده از روش کوکران) با توزیع تصادفی برای مطالعه انتخاب شدند. شیوهٔ تحلیل داده‌ها در قالب مدل رادار تمرکز، تی تک نمونه‌ای، مدل تعقیبی زوجی مبتنی بر روش شفه و فریدمن بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد میزان سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان در پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور در حد متوسط بوده است که بر اساس آزمون تی تک نمونه‌ای و مدل تعقیبی شفه با ضریب اطمینان ۹۵ درصد و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ تفاوت معنادار با شدت ضعیف وجود دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد شاخص آگاهی اجتماعی با رتبهٔ ۳/۶۳ در بالاترین سطح مطلوبیت قرار گرفته است و دانشگاه فرهنگیان استان آذربایجان غربی با رتبهٔ ۳/۲۴ دارای بالاترین میزان سرمایهٔ اجتماعی در مقایسه با سایر استان‌های مورد مطالعه می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: سرمایهٔ اجتماعی؛ دانشگاه فرهنگیان؛ دانشجو معلم؛ شمال غرب کشور؛ کنشگری.

[۱] . استادیار گروه آموزش جغرافیا، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. a.daviran@cfu.ac.ir

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

مقدمه

مفهوم سرمایهٔ اجتماعی ریشه در علم جامعه‌شناسی و اقتصاد دارد و تقریباً در همهٔ زمینه‌هایی که با عملکرد انسان سروکار دارند، دخیل شده است (پیوتر[1]و همکاران،۲۰۲۳). سرمایه بر این موضوع دلالت دارد که فرد را قادر می‌سازد ارزشی به وجود آورد، کاری انجام دهد، به هدفی نایل شود، مأموریتی در زندگی به عهده بگیرد و نقشی در جهان ایفا کند. سرمایهٔ اجتماعی شکلی از سرمایه است که سبب تسهیل در دسترسی به اطلاعات و منابع انسانی به‌منظور ارتقای عملکرد و استفادهٔ مناسب از فرصت‌های محیطی می‌شود (جانسون[2]و همکاران، ۲۰۱٤). سرمایهٔ اجتماعی منبعی است که در اختیار افراد قرار می‌گیرد و ناشی از تعلقات اجتماعی آن‌ها و وابستگی به جامعه است. به گفتهٔ کلمن[3]، سرمایهٔ اجتماعی وقتی وجود دارد که وابستگی متقابل بین افراد وجود داشته باشد (ساباتینو[4]، ۲۰۱۹: ۳۵۷). سرمایهٔ اجتماعی، عنصری کلیدی برای توسعهٔ رفتار و ارتقای دسترسی به منابع و بازارها و فناوری است(رودریگو[5]و همکاران، ۲۰۱۸). سرمایهٔ اجتماعی مجموعه‌ای از شبکه‌ها، هنجارها و شناخت‌هاست که مبتنی بر اعتماد سازمانی و حمایت درون گروه‌ها و بین گروه‌ها در جهت کسب منافع متقابل است (کوکوبان[6] و همکاران،۲۰۲۰: ٤). این سرمایه به روابط بین افراد و شبکه‌های اجتماعی و قوانین اعتماد متقابل بین افراد اشاره می‌کند (فدور[7]، ۲۰۱۹: ٦٥). سرمایه اجتماعی ارزشی است که افراد موجود در شبکه‌های اجتماعی به واسطهٔ وجود هنجارهای فرهنگی مشترک، تعاملات اثربخش، اعتماد متقابل و روابط شخصی میان خود از آن برخوردارند (دویران، ۱۳۹۳: ٦٧). یکی از ارکان و عناصر ساختاری کشور که همواره با روحیهٔ عدالت محوری و انتقادی در تبیین ارزش‌های اسلامی و مقابله با جریان‌های سلطه طلب، نقش اساسی داشته و دارد، دانشگاه و دانشجویان می‌باشند. دانشجویان به‌عنوان نقطهٔ شروع کننده، ادامه دهندهٔ جریان‌های مؤثر اجتماعی بوده‌اند و در تقویت اهرم‌های سازنده‌گرایی کشور نقش اساسی را دارند. بررسی ظرفیت سرمایهٔ اجتماعی آنان در جریان‌های اجتماعی در پهنه‌های مختلف جغرافیایی می‌تواند در برنامه محور کردن و هدایت ظرفیت آنان در توسعهٔ کشور مؤثر واقع گردد. این پژوهش با هدف بررسی ظرفیت سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان دانشگاه مأموریت محور (خاص) فرهنگیان، این موضوع را در پهنهٔ جغرافیایی دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور (زنجان، اردبیل، آذربایجان شرقی و آذربایجان

1 . Piotr
2 . Johnson
3 .Coleman
4 . Sabatino
5 . Rodrigo
6 . Kokubun
7 . Fedor

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]
[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

غربی) مورد ارزیابی تطبیقی قرار داده است. باتوجه به لزوم بررسی سرمایهٔ اجتماعی در دانشگاه‌های مأموریت‌گرا، به‌عنوان دانشگاه‌های تولید کنندهٔ نیرو برای مدیریت دولتی و اجرایی کشور، پژوهش مزبور در دانشگاه فرهنگیان (به عنوان تولید کننده نیروی نظام تعلیم و تربیت) پژوهشی نوآور می‌باشد. سؤال اصلی پژوهش این مهم است که وضعیت ابعاد و متغیرهای کنشگری سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان چگونه بوده است و چگونه شکل یافته است؟ میزان تأثیر و تفاوت متغیرهای کنشگری سرمایهٔ اجتماعی در پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان شمال غرب علی‌رغم همجواری، تشابه و تباین‌های فرهنگی و فاصلهٔ جغرافیایی چگونه می‌باشد؟ هدف پژوهش حاضر شناخت و ارزیابی سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور با توجه به تباین‌ها و تشابه‌های جغرافیایی است تا به این مهم دست یابد که پراکندگی جغرافیایی دانشگاه فرهنگیان استان‌های شمال غرب در میزان برخورداری سرمایهٔ اجتماعی چگونه ماهیت یافته است.

پیشینهٔ نظری پژوهش

از جمله پژوهش‌های سال‌های اخیر با عنوان سرمایهٔ اجتماعی می‌توان به مطالعهٔ شریعت‌نژاد و منتی (۱٤۰۲) اشاره کرد که در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر سایش اجتماعی بر سرمایهٔ اجتماعی؛ تحلیل نقش میانجی آنتروپی رفتاری (مورد مطالعه: سازمان‌های دولتی استان لرستان)» به این نتیجه دست یافتند که در سازمان‌های دولتی با بروز عامل مخربی مانند سایش اجتماعی، علاوه بر اثرگذاری منفی بر سرمایهٔ اجتماعی، آنتروپی رفتاری کارکنان این سازمان‌ها افزایش می‌یابد و از این طریق موجب تأثیر منفی بر عملکرد آن‌ها می‌شود. شمیاتی و همکاران (۱٤۰۲) در مطالعه‌ای با عنوان «طراحی و تبیین مدل ارتقاء سرمایهٔ اجتماعی مبتنی بر چند فرهنگی در آموزش و پرورش شهر تهران»، در غالب چهار متغیر اصلی سرمایهٔ اجتماعی، بستر و راهبرد و پیامد طراحی مدل سرمایهٔ اجتماعی مبتنی بر چند فرهنگی پیشنهاد نموده‌اند. بخشی و همکاران (۱۳۹٦) در پژوهشی با عنوان «رابطهٔ سرمایهٔ اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان دانشگاه بیرجند به این یافته‌ها رسیده‌اند که بین سرمایهٔ اجتماعی و رفتارهای محیط زیستی دانشجویان رابطهٔ مثبت و مستقیم وجود دارد و از بین ابعاد سرمایهٔ اجتماعی، شدت و قدرت همبستگی دو بعد انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان قوی‌تر است. چالشگرد آسیابی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی سرمایهٔ اجتماعی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران با استفاده از مدل‌های آماری اختلاف میانگین به این نتیجه دست یافتند که کمترین مقدار سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان در مشارکت اجتماعی است و بیشترین میانگین نیز ارتباط با خانواده و دوستان بوده است. حیدری و شفیعی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی سرمایهٔ اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان در بین جوانان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان)« به بررسی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

همبستگی شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان پرداخته‌اند و با مدل آماری به این نتیجه دست یافته‌اند که اگر چه مؤلفه انسجام اجتماعی در مقایسه با سایر مؤلفه‌های سرمایهٔ اجتماعی همبستگی پایینی دارد، اما معنی‌داری همبستگی این مؤلفه با متغیر احساس امنیّت (۰/۱۶) نشان می‌دهد که انسجام اجتماعی، از مهم‌ترین عوامل اثرگذار در احساس امنیت است و با افزایش انسجام اجتماعی، زمینهٔ افزایش احساس امنیت فراهم می‌شود. عربی و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «پیش‌بینی سرمایهٔ اجتماعی بر اساس هوش فرهنگی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان با استفاده از همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه» به بررسی رابطهٔ بین سرمایهٔ اجتماعی و هوش فرهنگی دانشجو معلمان پرداخته‌اند و به این نتیجه دست یافته‌اند که بین مؤلفه‌های ساختاری و شناختی سرمایهٔ اجتماعی با بعد انگیزشی و رفتاری هوش فرهنگی، همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین یافته‌ها نشان داد که بعد رفتاری هوش فرهنگی قادر به پیش‌بینی سرمایهٔ اجتماعی است. میشرا[1] (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «محتوای سرمایهٔ اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی در آموزش عالی با تمرکز بر دانشجویان اقلیت» به این نتیجه رسیده است که شبکه‌های اجتماعی دانشجویان شامل خانواده، وابستگی‌های قومی و مذهبی، دوستان و اعضای هیأت علمی در موفقیت تحصیلی نقش داشته‌اند و به صورت شبکه بر پیشرفت تحصیلی همدیگر کمک می‌کنند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که موضوع سرمایهٔ اجتماعی و متغیرهای مختلف آن تحت تأثیر رفتارهای مختلف جامعه بوده است و برآن اثر گذار می باشد. انسجام اجتماعی همواره نقش کلیدی در تقویت سرمایهٔ اجتماعی داشته است و در پژوهش‌های مختلف، به اثر تعیین‌کنندهٔ آن در تقویت سرمایهٔ اجتماعی اشاره شده است. این مهم ممکن است وابسته و تابعی از دیگر ابعاد سرمایهٔ اجتماعی مانند اعتماد باشد. با این حال، اثر رفتارهای مخرب و سایش‌های اجتماعی بین افراد، عامل تقلیل دهندهٔ سطح سرمایهٔ اجتماعی است. پژوهش حاضر با در نظر گرفتن ابعاد مختلف مطالعات پیشین با رویکرد جغرافیایی به تبیین تباین‌های محلی- مکانی دانشجویان در موضوع سرمایهٔ اجتماعی پرداخته است. نوآوری پژوهش حاضر، بررسی سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های فرهنگیان مستقر در جغرافیای متفاوت شمال غرب کشور می‌باشد تا میزان اثرگذاری تباین‌ها و تشابه‌های محیطی-محلی دانشجویان دانشگاه خاص مستقر در استان‌های مختلف کشور را بر برخورداری از سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان تبیین نماید.

[1] Mishra

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

چارچوب نظری

طرح نظریهٔ سرمایهٔ اجتماعی در علوم اجتماعی، تاریخ زمانی کوتاهی دارد. این واژه در سال ۱۹۱٦ توسط لیدا هانیفان[۱] به جامعهٔ علمی وارد شد (میگون[۲]، ۲۰۰۹: ۱۰۰). بالت، سرمایهٔ اجتماعی را روشی می‌داند که برای ارتباطات اجتماعی، بهبود و اجرای مناسب مدیریت منابع بکار رود (بالت[۳]، ۲۰۰۸: ۱٦). کلمن، سرمایهٔ اجتماعی را ارزش آن بخش از ساختار اجتماعی که به عنوان منابع در اختیار اعضا قرار می‌گیرند، تعریف می‌کند (کلمن[٤]، ۱۹٤٤). پاتنام[٥]، سرمایهٔ اجتماعی را اعتماد، هنجارهای همیاری و شبکه‌هایی می‌داند که دستیابی به منافع متقابل را تسهیل می‌کند و هدف سرمایهٔ اجتماعی را تأمین دموکراسی کارآمد و توسعهٔ اقتصادی معرفی می‌کند (پاتنام، ۲۰۰۰). سرمایهٔ اجتماعی از نظر بانک جهانی، در برگیرندهٔ نهادها، روابط و هنجارهایی است که صحت و کیفیت ارتباطات اجتماعی را تعیین می‌کند (حسین‌زاده و همکاران،۱٤۰۰: ۱٤۸). ایودوکیمو[٦]، سرمایهٔ اجتماعی را یک منبع از نظر انواع شکل‌گرفته (دائمی و تثبیت شده) از تعاملات اجتماعی و اقتصادی بسیار مؤثر تعریف می‌کنند (ایودوکیمو، ۲۰۲۰: ۱۱٦۳). محققان علوم انسانی و اجتماعی در مطالعهٔ کشورهای پیشرفته به نقش حیاتی سرمایهٔ اجتماعی پی برده‌اند و دریافته‌اند که سرمایه‌های دیگر در قیاس سرمایهٔ اجتماعی معنا و ارزش ندارد و منجر به عدم کارایی می‌رود (زکایی و همکاران،۱٤۰۰: ۱٦۲). چهار شاخص اساسی این نظریه شامل: اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و آگاهی اجتماعی است که هر یک دارای رابطهٔ متعامل با یکدیگر بوده است و هرکدام تقویت‌کنندهٔ دیگری است (دویران، ۱۳۹۲: ۵۸). اعتماد و قابلیت اعتماد یکی از اجزاء اساسی سرمایهٔ اجتماعی است و درک سطح آن در جامعه، در شناخت تفاوت‌ها بسیار اهمیت دارد (کوکس[۷]، ۲۰۱۰: ۲). اعتماد، پیش‌شرط موفقیت عمل مشارکتی است و در نبود آن، امکان تحقق مشارکت به سطح نازلی می‌رسد (فوکویاما[۸]، ۱۹۹۲). بدون اعتماد، چرخش مبادلات اجتماعی و اقتصادی بسیار هزینه‌بر، می‌گردد (ملکی و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۰). اعتماد به مثابه سازوکاری برای ایجاد انسجام و وحدت در نظام‌های اجتماعی و تسهیل مشارکت اجتماعی، تعاون اجتماعی و پرورش ارزش‌های مردم‌سالار

---

۱ Lida Hanifan
۲ . Mignone
۳ . Ballet
۴ .Coleman
۵. Putnam
۶ . Ievdokymov
۷ . Cox
۸. Fukuyama

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]
[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

عمل می‌نماید (نیازی و همکاران،۱۴۰۱: ۱۰). شبکه‌های اجتماعی، نتیجهٔ اعتماد مردم به یکدیگرند، نه اینکه اعتماد محصول جانبی انجمنی شدن مردم باشد. مردمی که به یکدیگر اعتماد می‌کنند، با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند تا در وضعیت‌های مختلف، انجمن تشکیل دهند و با این کار بیشتر به یکدیگر اعتماد کنند (روس[1]، ۱۹۹۹: ۷۸). شاخص اعتماد در دو مقولهٔ اعتماد به افراد و اعتماد به سازمان‌ها تعریف می‌گردد. به لحاظ عملیاتی و برای سنجش اعتماد نهادی، میزان رضایت مردم از نهادهای دولتی یا نهادهای خاص سنجش و ارزیابی می‌شود. انعکاس فقدان اعتماد به نهادها در اغلب موارد، نتیجهٔ بی‌اعتمادی به افرادی است که عهده‌دار امور آن نهادها هستند (افروغ، ۱۳۷۷: ٤٠). در سوی دیگر، انسجام اجتماعی به عنوان رکن دیگر سرمایهٔ اجتماعی مطرح می‌شود که در برگیرندهٔ میزان همبستگی ساختار افراد در گروه‌ها و انجمن می‌باشد که جامعه چقدر در برابر مشکلات و مسائل درون و میان گروهی از یکپارچگی عملکردی برخوردار است. انسجام اجتماعی، ویژگی است که در آن نیروی اعمال شده بر اعضا و جامعه برای ماندن در گروه، بیش از کل نیروهایی است که می‌کوشد آنان را به ترک گروه وادار سازد و انسجام ایشان را از میان بردارد (مجتبایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۲). یکپارچگی اجتماعی به این معنا نیست که همگان یک گونه بیندیشند، یا یک گونه رفتار کنند، بلکه منظور این است که همگان برای حفظ جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، هدفی مشترک داشته باشند. بدون انسجام و نوعی اعتماد، پایداری نظم اجتماعی ممکن نیست (غنیمتی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲). انسجام اجتماعی به میزان برخورداری افراد از فرصت‌ها مربوط می‌شود، برای تقویت انسجام اجتماعی باید سطح محلی را به رسمیت شناخت. به گمان جانسون[2]، اگر در یک جامعه، خواهان انسجام اجتماعی باشیم، باید پلورالیسم را یک فضیلت بدانیم (سهرابی و همکاران، ۱۴۰۱: ۸). مشارکت اجتماعی با اینکه اصطلاحی نسبتاً جذاب و پر کاربرد در حوزهٔ مطالعات اجتماعی است، سابقهٔ زیادی در ادبیات سیاسی و اجتماعی ندارد. به تدریج، دامنهٔ کاربرد به موضوعاتی همانند نامتمرکز کردن مدیریت، توسعهٔ مشارکتی، مدیریت منابع همانند آب و ضایعات و مسائل زیست‌محیطی، مشارکت سیاسی فرا پارلمانی یا مشارکت مدنی در حوزهٔ رسانه‌های اجتماعی و مشارکت‌جو کردن جوانان در موضوعات و فرایندهایی همچون رأی دادن و فعالیت‌های داوطلبانه کشیده شده است (قیصری، ۱۳۹۸: ۳۳).

۱ .Rose

2 . Johnson

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

با گسترش و پیچیدگی مناسبات و روابط اجتماعی، مشارکت نیز به واژه‌ای نسبتاً پرکاربرد در ادبیات و زبان روزانه، حتی سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌های سیاسی تبدیل شده است (کارپنتر[1]، ۲۰۱۲: ۱٦۵ و ۱۷۱). ادبیات مربوط به مشارکت اجتماعی در طول چهار دههٔ گذشته، طبقه‌بندی‌های مختلفی داشته است، گاهی به عنوان یک نماد، گاهی هم به عنوان یک ابزار مؤثر برای دستیابی قدرت در بین مردم تعریف می‌شود(جاریگو[2]، ۲۰۱۹: ۱۳۱۱). مشارکت، یک حق انسانی است که به لحاظ غایتی به آزاد سازی و اعتماد به خویشتن انسان و از نظر ابزاری به بسیج و نقش‌آفرینی توده‌های انسانی در فرایندهای عملی حیان اجتماعی منجر می‌شود (علمی،۱٤۰۰: ٦۹). مشارکت اجتماعی به کمک سازمان‌دهی گروه‌ها، سرمایهٔ اجتماعی و عمومی جامعه را گسترش می‌دهد. اعتماد و مشارکت، به عنوان دو بال سرمایهٔ اجتماعی، ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند. همچنین در تعاملات افراد با یکدیگر و رابطهٔ میان ساختارها و افراد، از عناصر تعیین کننده هستند؛ به ویژه مشارکت که به شدت از میزان اعتماد تأثیر می‌پذیرد (رشادی، ۱۳۹۹: ۹۲۰). مشارکت اجتماعی، قادر است کنشگران را برای مشارکت در این امور فرهنگی آماده و همراه کند و احساس عضو فعال جامعه بودن و سهم‌داشتن از جامعه را بیشتر نماید (کیس و شاپیرو[3]، ۲۰۰٤: ۳۵۸). در دیدگاه مقام معظم رهبری نیز مشارکت و مشارکت اجتماعی هم ابعاد جهان‌بینانه و هم ابعاد روشی و راهبردی دارد. برای نمونه تأکید بر دوری از انزواهای اجتماعی و بر تکافل اجتماعی که معنای خیلی والای اسلامی دارد، در دیدگاه رهبری از بعد جهان‌بینانه و در تأکید بر مشارکت فعال و مؤثر قشرهای جامعه در سازندگی کشور و برای داشتن کشوری آباد و همچنین برای برخوردار شدن از رفاه و رونق اقتصادی، دستیابی به پیشرفت‌های همه جانبه و نیز تأمین عزت سیاسی و امنیت اجتماعی و شغلی، ناظر بر بعد راهبردی مشارکت اجتماعی می باشد (بیانات رهبری، ۱۳۹۵/۲/۱۳). در نهایت، آگاهی اجتماعی مطرح است که پیش شرط اولیهٔ مشارکت اجتماعی است. آگاهی، یک متغیر معرفتی متعلق به افراد است. جایی که افراد از ماهیت مسائل اجتماعی آگاه نمی‌شوند، یا ابزارهای موجود که از پاسخ‌گویی به این مشکلات بی خبرند، فرصت‌های مشارکت اجتماعی و حس قوی یا ذخیرهٔ اجتماعی هم پائین‌تر خواهد بود. آگاهی شخص از مسائل جامعه و داشتن شناخت از محیط ساکن در آن و همچنین اطلاع از نیازها و کمبودهای محیط زندگی و اطلاع از حقوق و مسؤولیت‌های فردی و جمعی افراد ساکن در محله و مسؤولیت ارگان‌های دولتی در مقابل این کمبودها و نیازها می‌تواند حضور شخص در جریان مشارکت را افزایش دهد و سرمایهٔ اجتماعی را تقویت کند

1. Carpentier
۲ Jariego
۳ .Keyes and Shapiro

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

(دویران، ۱۳۹۲: ۵۳). ادبیات نظری نشان می‌دهد اهمیت سرمایهٔ اجتماعی در مقیاس جغرافیای زیستی جامعه به اندازه‌ای ضرورت دارد که می‌توان آن را شکل دهنده، اصلاح کننده و تقویت کنندهٔ ساختارهای برنامه‌ریزی توسعهٔ سرزمین دانست. دیدگاه‌های اندیشمندان و صاحب‌نظران همچون بالت، کلمن، پاتنام، ایودوکیمو در مفهوم سرمایهٔ اجتماعی بر ارتباط اجتماعی، منابع اجتماعی، شبکه‌ها و هنجارها و منابع اجتماعی پایدار، تأکید داشته است و سرمایهٔ اجتماعی را عامل تقویت کننده و توسعه دهندهٔ ساختارهای اجتماعی و زیستی جامعه می‌دانند. با تقسیم‌بندی مؤلفه‌های سنجش سرمایهٔ اجتماعی به ابعاد مختلف اعتماد، انسجام، مشارکت و آگاهی اجتماعی می‌توان وضعیت و نقش و ارتباط هر کدام از شاخص‌ها در شکل‌گیری و توسعه این سرمایه را بهتر درک کرد و با توجه به آن برنامه‌ریزی ارتقاء را تدوین نمود. اعتماد شکل‌دهندهٔ اولیهٔ سرمایه و قوام‌دهندهٔ انسجام می‌باشد که نتیجهٔ آن شکل‌گیری و گسترش تدریجی سرمایهٔ اجتماعی جامعه است. انسجام اجتماعی، همبستگی درون و میان اعضای جامعه را ایجاد می‌کند و چسبندگی اجتماعی افراد را تقویت می‌کند. با اهرم مشارکت، حرکت عینی و اجرایی سرمایهٔ اجتماعی به بار می‌نشیند و آثار ملموس آن در جامعه نمایان می‌شود و در نهایت، آگاهی اجتماعی حفظ کننده، تقویت کننده و توسعه دهندهٔ نظام اعتماد، انسجام و مشارکت می‌باشد. گرچه ممکن است ساختار حرکتی ابعاد سرمایهٔ اجتماعی در جوامع مختلف، متفاوت از هم عمل کنند و ابعاد سرمایهٔ اجتماعی از مطلوبیت متوازن برخوردار نباشند، با این حال جهت حفظ تعادل چهارپایه‌های سرمایهٔ اجتماعی، ابعاد ذکر شده به صورت نظام‌مند از همدیگر تأثیر می‌پذیرند و برهمدیگر تأثیر خواهند گذاشت. در نتیجه، تقویت متعادل آنها مطلوبیت تأثیر را بیشتر خواهد نمود. در پژوهش حاضر، مدل مفهومی شکل دهندهٔ سرمایهٔ اجتماعی با توجه به ابعاد چهارگانهٔ اعتماد، انسجام، مشارکت و آگاهی اجتماعی بنیان نهاده شده است که با توجه به تباین‌های جغرافیایی، کنش دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور مورد سنجش تطبیقی قرار گرفته است (نمودار شمارهٔ ۱).

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

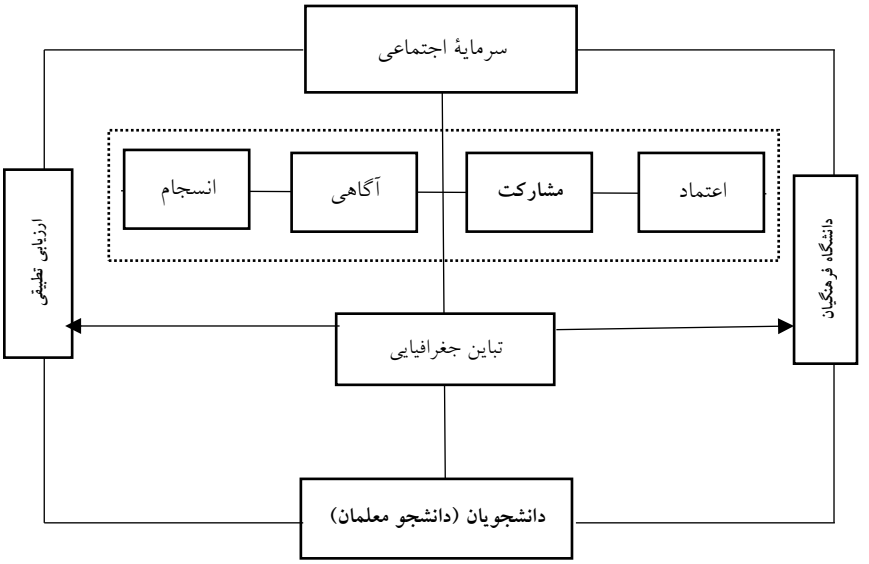

نمودار شمارهٔ یک- ساختار مدل مفهومی پژوهش در ارتباط با نمونهٔ مورد مطالعه

روش تحقیق

پژوهش حاضر به شیوهٔ تبیینی با ماهیت کاربردی مبتنی بر رویکرد تطبیقی، انجام پذیرفته است. شیوهٔ گردآوری دادهها، منطبق بر روش کتابخانهای و میدانی بوده است که از روش کتابخانه برای مطالعهٔ ادبیات نظری و دستیابی به مدل مفهومی پژوهش و در روش میدانی با تکمیل پرسشنامه، دادهها حاصل شده است. جامعهٔ آماری پژوهش در برگیرندهٔ دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان واقع در شمال غرب کشور (زنجان، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی) است که در برگیرندهٔ ۱۰٤٦۰ دانشجو در ۸ پردیس دانشگاهی (خواهران و برادران) میباشد. با توجه به حجم جامعهٔ دانشجویی دانشگاه فرهنگیان استانهای مورد مطالعه، با استفاده از فرمول نمونهگیری کوکران، تعداد حداقل ۳۷۰ نمونه به دست آمده است. متغیرهای پژوهش در برگیرندهٔ چهار مؤلفهٔ اصلی سرمایهٔ اجتماعی (اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام اجتماعی) بوده است که در برگیرندهٔ ۲۹ معرف میباشد. روایی متغیرهای مورد مطالعه حاصل مطالعهٔ نظری و استفاده از پژوهشگران مختلف با ضریب میانگین ۷/۸۰ از ۹ (با دامنهٔ تغییرات ۳) میباشد که روایی مناسبی را دارا میباشد. پایایی پژوهش، با استفاده

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]
[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

از ضریب آلفای کرونباخ در نرم‌افزار spss حاصل گردیده است که مقدار آن برابر با ۰/۸۵۹ به‌دست‌آمده است و نشان از پایایی بسیار مطلوب ابزار بکار گرفته شده دارد (جدول ۱). تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل رادار تمرکز، آزمون تی تک نمونه‌ای، مقایسه‌های زوجی تعقیبی (شفه) و آزمون رتبهٔ فریدمن انجام یافته است. مدل مفهومی پژوهش به‌تناسب متغیرها و روش تجزیه و تحلیل در نمودار شمارهٔ ۱ آمده است.

جدول شمارهٔ یک- مشخصات جامعهٔ آماری دانشجویان مورد مطالعه و حجم نمونه

استان	کل	دختر	پسر	حجم نمونه
آذربایجان شرقی	٤٠٢٠	١٥٦٠	٢٤٦٠	١٤٠
آذربایجان غربی	٤٤٥٠	١٨٥٠	٢٦٠٠	١٣٠
زنجان	٩٩٠	٤٢٠	٥٧٠	٥٠
اردبیل	١٠٠٠	٤٢٥	٥٧٥	٥٠
کل	١٠٤٦٠	٤٢٥٥	٦٢٠٥	٣٧٠

یافته‌های پژوهش

دانشگاه فرهنگیان به عنوان یک دانشگاه مأموریت‌گرا شناخته می‌شود که وظیفهٔ تربیت نیروی مورد نیاز نظام تعلیم و تربیت کشور را دارد و خروجی این دانشگاه، معلمان نسل فعلی و آتی مقاطع مختلف تحصیلی کشور هستند. یافته‌های عمومی جامعه نشان می‌دهد میانگین سنی دانشجویان در پردیس‌های مورد مطالعه ۲۱ سال می‌باشد که ۵۵ درصد آن را دانشجویان دختر و ٤٥ درصد نیز دانشجویان پسر می‌باشند. میانگین ترم تحصیلی دانشجویان ۵/۷ به‌دست‌آمده است که در رشته‌های مختلف آموزش ابتدایی، علوم اجتماعی، زیست، جغرافیا، عربی، ادبیات فارسی، زبان انگلیسی، مشاوره، علوم تجربی، الهیات، تربیت بدنی، هنر، شیمی و ریاضی مشغول به تحصیل می‌باشند که باتوجه به ساختار آموزشی دانشگاه فرهنگیان، عمدهٔ دانشجویان در رشتهٔ آموزش ابتدایی مشغول به تحصیل هستند.

برای توصیف وضعیت متغیرهای سرمایهٔ اجتماعی در چهار شاخص اصلی اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام اجتماعی از آماره‌های تمرکز و پراکندگی و برای تبیین میزان اختلاف میانگین از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده گردید. نتایج نشان می‌دهد میزان سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان در سطح متوسط می‌باشد. مطالعهٔ شاخص‌های مورد بررسی نشان می‌دهد شاخص آگاهی اجتماعی دانشجویان با گرایش به سمت پیرامون رادار در سطح مطلوبی‌باشد و اعتماد اجتماعی مشارکت و

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

انسجام اجتماعی نیز در سطح متوسط می‌باشد که در این بین، شاخص اعتماد اجتماعی (اعتماد به مدیران و مسؤولین) اندکی پایین‌تر از متوسط می‌باشد (جدول و نمودار شمارهٔ ۲).

جدول شمارهٔ دو- مقادیر تمرکز و پراکندگی شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی

آماره	اعتماد	مشارکت	آگاهی	انسجام	مجموع
میانگین	۲/۸	۳/۲	٤/۲	۳/۳	۳
مد	۲	۳	۳	۳	۳
انحراف	۰/٦۲	۱/۰۲	۰/٤٥	۰/۸۲	۷
واریانس	۰/۳۸	۱/۰٤	۰/۲۲	۰/٦۸	٥

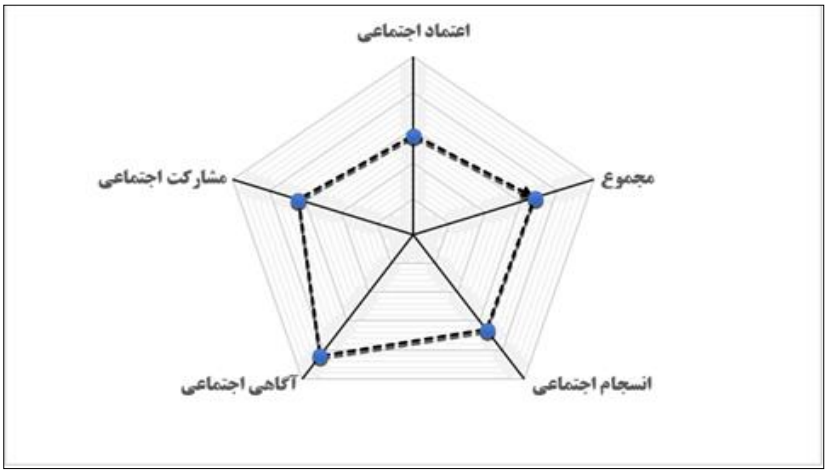

نمودار شمارهٔدو- رادار تمرکز شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در پردیس‌ها

مطالعهٔ وضعیت سرمایهٔ اجتماعی پردیس‌های استانی نشان می‌دهد که شاخص اعتماد اجتماعی در استان‌های مورد نزدیک، به حد متوسط ولی پایین‌تر از حد میانگین می‌باشد که در این بین، دانشجویان پردیس‌های استان زنجان، کمترین مقدار و استان آذربایجان غربی بیشترین مقدار میانگین را دارا می‌باشد. مطالعهٔ شاخص مشارکت اجتماعی در استان‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان آذربایجان غربی، بیشترین مشارکت اجتماعی و دانشجویان استان زنجان، کمترین مشارکت اجتماعی را در واپایش سرمایهٔ اجتماعی داشته‌اند. در شاخص آگاهی اجتماعی و استفاده از رسانه‌های مختلف برای کسب اطلاعات لازم از وقایع روز، ضمن بالابردن این میزان در همهٔ استان‌ها به طور نسبی، استان زنجان دارای بیشترین مقدار و استان آذربایجان

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]
[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

شرقی کمترین میزان را در مقایسه با سایر استان‌ها دارای می‌باشد. شاخص انسجام اجتماعی با داشتن اهرم‌هایی مانند همبستگی و وحدت، حس با هم بودن، تعلق داشتن به جامعه در پردیس‌های مورد مطالعه در سطح متوسط بوده است که دانشجویان استان زنجان با اندکی اختلاف در مقایسه با سایر استان‌ها از مقدار پایین‌تری برخوردار می‌باشند. مقایسهٔ پردیس‌های استانی در مدل آماری تی تک نمونه‌ای با مقدار ارزش استاندارد[1] برابر با ۳ و ضریب اطمینان ۹۵ درصد نشان می‌دهد؛ به جز شاخص آگاهی اجتماعی که در اغلب استان‌ها دارای اختلاف میانگین بالاتر از حد متوسط می‌باشد، مابقی متغیرها نزدیک به میانگین تعریف شده می‌باشند. سطح معناداری به‌دست آمده برای همهٔ پردیس‌ها کمتر از ۰/۰۵ بوده است که نشان‌دهندهٔ معناداری تفاوت (هرچند اندک) میانگین‌ها در پردیس‌های مورد مطالعه می‌باشد (جدول و نمودار شمارهٔ ۳).

جدول شمارهٔ سه- نتایج شاخص‌های تمرکز و پراکندگی و آزمون T متغیرهای تفکیکی سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان به تفکیک پردیس‌های استانی

استان	آماره	اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	آگاهی اجتماعی	انسجام اجتماعی	حجم نمونه (N)
زنجان	میانگین	۲/۳٤	۲/٦٥	٤/٦۳	۲/۹۸	N=50
	واریانس	۰/۷۳	۰/۸۲	۰/٤٥	۱/۲۸	Test vlue=3
	مقدار T	-٦/٦۲۸	-۳/۷۲۱	۱٤/٥٦٤	-۱/۰۲۳	
	معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۳٦	
	اختلاف	-۰/٦٦	-۰/۳٥	۱/٦۳	-۰/۲	
اردبیل	میانگین	۲/۹۲	۳/۲۷	٤/۲٤	۳/۰۲	N=50
	واریانس	۱/۲۹	۱/۲۲	۰/٦٤	۱/۲۱	Test vlue=3
	مقدار T	-۱/۱۰۲	۳/٤٥۳	۱۲/۳۷۲	۱/۳٤۹	
	معناداری	۰/۰۳۸	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰٤۲	
	اختلاف	-۰/۰۸	۰/۲۷	۱/۲٤	۰/۰۲	
آذربایجان شرقی	میانگین	۲/۹۱	۳/۱۷	۳/۹۸	۳/۱۲	N=140
	واریانس	۱/۰۱	۰/۷۱	۰/٦٥	۱/٥۷	Test vlue=3
	مقدار T	-۲/۱۰۹	٤/۷۸۳	۸/۹٦٥	۳/٤۰٥	
	معناداری	۰/۰۳۲	۰/۰۰٤	۰/۰۰۱	۰/۰۲۰	
	اختلاف	-۰/۰۹۰	۰/۱۷۰	۰/۹۸۰	۰/۱۲۰	
	میانگین	۳/۳۸	۳/٦۷	۳/۹۰	۳/۲۳	N=130
	واریانس	۰/٥۷	۰/٥۸	۰/٥۷	۱	Test vlue=3
	مقدار T	٤/۲۱۱	٦/٥۳۱	۷/٥۸۰	۳/٤۱۷	

[1]. Test valu

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

آذربایجان	معناداری	۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۲	
	اختلاف	۰/۳۸۰	۰/٦۷۰	۰/۹۰۰	۰/۲۳۰	
کل	میانگین	۲/۸	۳/۲	٤/۲	۳/۳	N=370
	واریانس	۰/۳۸	۱/۰٤	۰/۲۲	۰/٦۸	Test vlue=3
	مقدار T	-۰/۳۱۰	٤/۲۳۱	۱٦/۳۸۳	٦/۸٤۱	
	معناداری	۰/۰٤۵۱	۰/۰۲۱	۰/۰۰۱	۰/۰۱۲	
	اختلاف	-۰/۰۲۰	۰/۲	۱/۲۰	۰/۳۰	

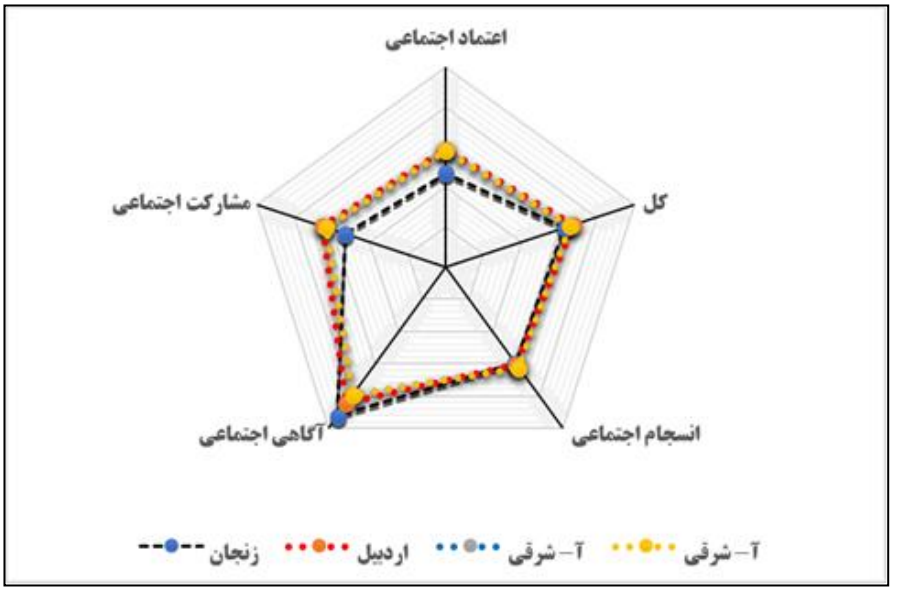

نمودار شمارهٔ سه- رادار تغییرات سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان استان‌های شمال غرب

مقایسهٔ تطبیقی سرمایهٔ اجتماعی به تفکیک جنسیت دانشجویان نشان می‌دهد نگرش جنسیتی دانشجویان به شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی تفاوت اندکی با هم دارند. با این حال نسبت شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان دختر و پسر با هم متفاوت است. نمودار رادار(شمارهٔ ٤) نشان می‌دهد در شاخص آگاهی اجتماعی، ضمن گرایش کلی منحنی نمودار به پیرامون آن (مطلوب)، گرایش منحنی دانشجویان پسر به پیرامون رادار (حداکثر مطلوبیت) بیشتر از دانشجویان دختر می‌باشد. اما در شاخص‌های اعتماد و مشارکت اجتماعی، منحنی دانشجویان دختر در مقایسه با دانشجویان پسر، گرایش بیشتری به سمت پیرامون دارد (نمودار شمارهٔ ٤).

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

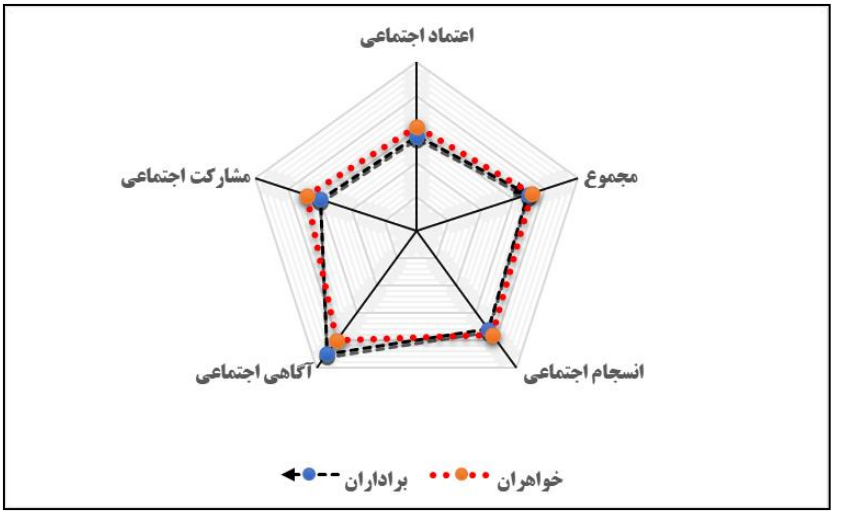

نمودار شمارهٔ چهار- رادار تغییرات سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه فرهنگیان

برای مقایسهٔ تطبیقی شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در پردیس‌های مورد مطالعه، باتوجه به نرمال بودن داده‌ها و معناداری واریانس (جدول شمارهٔ ٤) از مدل تعقیبی[۱] استفاده گردید. لذا باتوجه به نابرابر بودن حجم نمونه در پردیس‌های مختلف استانی از آزمون تعقیبی شفه بهره برداری شد. نتایج توصیفی شاخص تمرکز و پراکندگی سرمایهٔ اجتماعی در پردیس‌های مورد مطالعه، نشان می‌دهد که میانگین این شاخص در استان‌ها نزدیک به میانگین کل می‌باشد که البته در این بین، استان زنجان وضعیت کمتر از میانگین و استان آذربایجان غربی وضعیت نسبتاً بالاتری از میانگین دارا می‌باشد. مطالعهٔ همگنی واریانس مؤلفه سرمایهٔ اجتماعی نشان می‌دهد که سطح معناداری ۰/۰۴۳ به‌دست آمده است که پایین‌تر از سطح ۰/۰۵ می‌باشد، لذا مؤلفهٔ سرمایهٔ اجتماعی بین دانشجویان پردیس‌های استانی، دارای اختلاف معنادار نسبی با همدیگر می‌باشد (جدول شمارهٔ ٤).

۱. Post Hoc

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

جدول شمارهٔ چهار- توصیف واریانس سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان پردیس‌های استانی شمال غرب

توصیفی							
سرمایهٔ اجتماعی							
حداکثر	حداقل	ضریب اطمینان ۹۵ درصد		خطای انحراف معیار	انحراف معیار	میانگین	حجم نمونه
		حدبالا	حدپایین				
۳/۸۷	۱	۳/۹۳	۲/۵۱	۰/۱۰٤۲	۰/٦۸۳۳	۳/۱۵	۵۰	زنجان
٤/۹۲	۱	۳/٤۳	۲/۹٦	۰/۱۱۵٤	۰/۷۸۲۹	۳/۳٦	۵۰	اردبیل
۵	۱	۳/۷۲	۳/۳۵	۰/۰۹۲۱	۰/٦۵۸٤.	۳/۲۹	۱٤۰	آذر بایجان شرقی
۵	۱	۳/۳۱	۳/۰۵٦	۰/۰٦۳۸	۰/۷۲۱۷	۳/۵٤	۱۳۰	آذربایجان غربی
۵	۱	۳/۲۷	۳/۱۱	۰/۰٤۰۲	۰/۷۸۳۱	۳/۱۵	۳۷۰	کل
آزمون برابری و همگنی واریانس							
معناداری	فراوانی	درجهٔ آزادی	مقدار لوین				
۰/۰٤۳	۳٦۵	۳	۲/۳۱۸	بر اساس میانگین			
۰/۰٤۳	۳٦۵	۳	۲/۳۲۰	براساس میانه			
۰/۰٤۳	۳٦۵	۳	۲/۳۲۰	براساس میانهٔ سازگار با درجهٔ آزادی			
۰/۰٤۲	۳٦۵	۳	۲/۳۳٤	براساس میانگین بریده شده			

داده‌های تحلیل واریانس یک‌طرفه (آنوا) نشان می‌دهد که مقدار آزمون F برابر با ۵/۵۱۸ با سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌باشد که نشان از ارتباط معنادار مؤلفهٔ سرمایهٔ اجتماعی در پردیس‌های استانی مورد مطالعه می‌باشد (جدول ۵). داده‌های آزمون تعقیبی شفه با مقایسهٔ مؤلفهٔ سرمایهٔ اجتماعی در پردیس‌های استان زنجان با پردیس‌های آذربایجان شرقی و غربی و اردبیل و مقایسهٔ زوجی این استان‌ها با استان زنجان نشان می‌دهد نگرش دانشجویان پردیس‌های استان‌های یاد شده نسبت به مؤلفه‌های چهارگانهٔ سرمایهٔ اجتماعی، اختلاف معنادار در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد. طوری که سطح معناداری استان‌های مورد اشاره کمتر از مقدار ۰/۰۵ است. با این حال، مقایسهٔزوجی پردیس‌های استانی با همدیگر نشان از عدم وجود اختلاف معنادار دارد و کنشگری دانشجویان در مؤلفهٔ سرمایهٔ اجتماعی، نزدیک به هم و فاقد سطح معناداری قابل قبول و در نتیجه فاقد اختلاف معنادار می‌باشد. همان‌طور که در ارزیابی توصیفی نیز اشاره شد، در کلیت و مقایسهٔ زوجی پردیس‌های استانی، صرفاً اختلاف معنادار در پردیس استانی زنجان و آذربایجان غربی و شرقی،

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

زنجان و در پردیس استانی، اردبیل ارزیابی نزدیک به هم و فاقد اختلاف معنادار می‌باشد (جدول ۵ و ٦).

جدول شمارهٔ پنج- نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه مؤلفهٔ سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان

واریانس یک‌طرفه(آنوا[1])					
سرمایهٔ اجتماعی					
سطح معناداری	مقدار اف	میانگین	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۰۰۰	۵/۵۱۸	۳/۱۹	۵	۱۵/۹٦	میان گروهی
		۰/۵۷۹	۳٦۵	۲۱۵/۲۳	درون گروهی
			۳٦۵	۲۳۱/۱۹	جمع

جدول شمارهٔ شش- نتایج آزمون تعقیبی شفه مؤلفهٔ سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان به تفکیک پردیس‌های استانی

مقایسهٔ چند وجهی							
آزمون شفه							
میانگین	سطح اطمینان ۹۵ درصد		سطح معنادری	خطای انحراف معیار	اختلاف میانگین	استان	استان
	کرانه بالا	کرانه پایین					
۳/۱۵۰	۰/۰۵۷۷	-۱/۰۲۱۸	۰/۱۵۵	۰/۱٦۱۳۵	-۰/۲۱۰۱۱۲	اردبیل	زنجان
	-۰/۲۹۳۷	-۱/۳٤۷۳	۰/۰۰۰	۰/۱۵٤۷۸	*۰/۱٤۰٤۹-	آذربایجان شرقی	
	-۰/۰۱٤۰	-۰/۹۱۱۰	۰/۰۳۸	۰/۱۳٤۰۷	*۰/٤۹۲۵۲-	آذربایجان غربی	
۳/۳٦۰	۱/۰۲۱۸	-۰/۰۵۷۷	۰/۱۵۵	۰/۱٦۱۳۵	۰/۲۱۰۱۱۲	زنجان	اردبیل
	۰/۱۷۹۰	-۰/۸۵۵۸	۰/٤٤٤	۰/۱۵٤٦۷	-۰/۰۷۸٤۲	آذربایجان شرقی	
	۰/٤۵۷۰	-۰/٤۱۷۹	۱/۰۰۰	۰/۱۳۰۷٦	-۰/۱۸۵۵۰	آذربایجان غربی	
۳/۲۹۰	۰/۳٤۷۳	-۰/۲۹۳۷	۰/۰۰۰	۰/۱۵٤۷۸	*۰/۱٤۰٤۹	زنجان	آذربایجان شرقی
	۰/۸۵۵۸	-۰/۱۷۹۰	۰/٤٤٤	۰/۱۵٤٦۷	۰/۰۷۸٤۲	اردبیل	

[1] .ANOVA

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

	آذر بایجان غربی	-۰/۲۵۱۹۷	۰/۱۲۵۹۶	۰/۱۵۵	-۰/۰۶۳٤	۰/۷۷۹۳	
آذربایجان غربی	زنجان	*۰/٤۹۲۵۲	۰/۱۳٤۰۷	۰/۰۳۸	۰/۰۱٤۰	۰/۹۱۱۰	۳/۵٤۰
	اردبیل	۰/۱۸۵۵۰	۰/۱۳۰۷٦	۱/۰۰۰	-۰/٤۵۷۰	۰/٤۱۷۹	
	آذر بایجان شرقی	۰/۲۵۱۹۷	۰/۱۲۵۹٦	۰/۱۵۵	-۰/۷۷۹۳	۰/۰٦۳٤	

جهت تعیین و مقایسهٔ رتبهٔ شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در استان‌های مورد مطالعه با توجه به ترتیبی بودن مقیاس اندازه‌گیری، از آزمون فریدمن[۱] استفاده گردید. مقایسهٔ تطبیقی رتبهٔ شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان شمال غرب کشور در آزمون فریدمن نشان می‌دهد: شاخص آگاهی اجتماعی با میانگین رتبهٔ ۳/٦۳ بالاترین رتبه و شاخص اعتماد اجتماعی با میانگین رتبه ۲/٦۹ کمترین رتبهٔ برخورداری سرمایهٔ اجتماعی در استان‌های مورد مطالعه را دارند. در مقایسه رتبهٔ میان استانی، دانشجویان پردیس‌های استان آذربایجان غربی با رتبه ۳/۲۳۵ بالاترین ضریب برخورداری از سرمایهٔ اجتماعی و استان زنجان با ضریب میانگین ۲/۸۹ پایین‌ترین رتبهٔ برخورداری در میان استان‌های مورد مطالعه را دارد. با توجه به مقادیر خی دو[۲]، سطح معناداری بدست آمده کمتر از ۰/۰۵ است که نشان دهندهٔ سطح معناداری قابل قبول و وجود تفاوت شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در درون و میان پردیس‌های استان‌های مورد مطالعه می‌باشد (جدول ٦).

۱. Friedman

۲. Chi-square

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

جدول شمارهٔ شش- نتایج آزمون فریدمن مؤلفه‌های سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان پردیس‌های استانی شمال غرب

	رتبه[1]					معناداری	خی دو
استان	اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	آگاهی اجتماعی	انسجام اجتماعی	میانگین رتبه		
زنجان	۲/۳۹	۲/۵۳	۳/۹۰	۲/۷۵	۲/۸۹	۰/۰۰۱	٤٥/٢٣٤
اردبیل	۲/٦٤	۳/۰۱	۳/٦٤	۲/۹۳	۳/۰٦	۰/۰۰۱	٤٦/٤٥٦
آذربایجان شرقی	۲/٦۰	۲/۹۸	۳/۵۲	۲/۹۵	۳/۰۱	۰/۰۰۱	۱۰۱/۷۹٦
آذربایجان غربی	۳/۱٤	۳/۲۳	۳/٤٦	۳/۱۱	۳/۲٤	۰/۰۰۱	۹۸/٦۷۸
میانگین رتبه	۲/٦۹	۲/۹۳	۳/٦۳	۲/۹٤	-	-	-

بحث و نتیجه‌گیری

در نظر صاحب‌نظران و پژوهشگران سرمایهٔ اجتماعی مانند بوردیو، پاتنام، کلمن، هانیفان و بالت، سرمایهٔ اجتماعی، مفهومی است چندبعدی که شکل‌دهندهٔ روابط و شبکه‌های انسانی و اجتماعی افراد در جامعه می‌باشد. نوع، نحوه و میزان آن در هنگام بروز وقایع مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، تبیین‌کنندهٔ پایداری اجتماعی خواهد بود. چه‌بسا نامحسوس بودن شدت این سرمایه و ضعف آن منجر به بروز جنبش‌های اجتماعی آشوب‌گرا شود و جامعه را دچار بحران‌های مختلف اجتماعی نماید.

در درجهٔ اول، دارابودن جامعه از حسن اعتماد به همدیگر و در درجهٔ دوم، داشتن اعتماد لازم به مدیران و مسؤولان حکومتی و حاکمیتی، شکل‌دهندهٔ نطفه‌های اولیهٔ سرمایهٔ اجتماعی است که پیوست آن، شکل‌گیری مشارکت و انسجام اجتماعی می‌باشد. عنصر واسط آگاهی جامعه از واقعیت‌های درست جامعه و ارائهٔ صحیح واقعیت‌های موجود و تلاش صادقانه برای بهبود اوضاع می‌تواند تقویت‌کنندهٔ سرمایهٔ اجتماعی باشد. در واقع سرمایهٔ اجتماعی، مانند کودکی است که تکیه‌گاه اصلی آن افراد اعتمادساز هستند که با اعتمادبخشی و آگاه‌سازی آن، زمینه‌های توسعهٔ مشارکت اجتماعی را فراهم می‌آورند و انسجام همبستهٔ پایدار را ایجاد می‌نمایند. در این بین، گرچه

[1]. Ranks

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

ممکن است در بروز مواقع بحران، کودک دچار سردرگمی شود ولی چون حس اعتماد در وی شکل داده شده است و آگاهی‌بخشی نیز به وی آموزش‌داده شده است، تناسب فکری و تجربی را برای واپایش بحران ایجاد می‌نماید و بجای درگیرشدن در حواشی بحران، با استفاده از ابزارهای مشارکت‌محور و انسجام‌بخش، متن بحران را با اهرم تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر، تبیین و واپایش خواهد نمود.

این پژوهش به بررسی موضوع سرمایهٔ اجتماعی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان پرداخته است. مقایسهٔ نتایج این پژوهش با سایر پژوهش‌های متناظر مانند پژوهش چالش گرد و همکاران (۱۳۹۹)، عربی و همکاران (۲۰۲۲)، بخشی و همکاران (۱۳۹٦)، شمیاتی و همکاران (۱٤۰۲)، حیدری و شفیعی(۱۳۹۸) نشان می‌دهد که وجه تشابه آن در توجه به ابعاد انسجام و اعتماد اجتماعی است که زیر ساخت سرمایهٔ اجتماعی را تبیین می‌نماید. در پژوهش‌های یاد شده مانند پژوهش حاضر، لزوم پایداری سرمایهٔ اجتماعی و تقویت آن در نمونه‌های مورد مطالعه بسیار با اهمیت دانسته شده است، طوری که میزان سرمایهٔ اجتماعی متوسط برای دانشگاه فرهنگیان با توجه به مأموریت آن مقدار مطلوبی نمی‌تواند باشد. تفاوت این پژوهش با سایر پژوهش‌ها، از یک طرف تفاوت در نوع دانشگاه و از طرف دیگر تفاوت منطقهٔ جغرافیایی مورد مطالعه است که به لحاظ داده‌ای نتایج متفاوتی در مقایسه با سایر پژوهش‌ها داشته است.

یافته‌های متفاوت این پژوهش، نشان دهندهٔ تفاوت‌های سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان با وجود همسانی زبانی و فرهنگی منطقهٔ جغرافیایی است. با توجه به اینکه دانشگاه فرهنگیان در پذیرش دانشجویان، معیارهای بومی گزینی را اولویت اصلی خود دانسته است و با قطب‌بندی رشته‌های تحصیلی خود در پردیس‌های مشخص، تفاوت‌های سرمایهٔ اجتماعی با وجود همسانی نسبی دانشجویان نیز نشان دهندهٔ نگرش متفاوت دانشجویان می‌باشد. از طرفی بررسی رتبه بندی شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی پردیس‌های استانی نشان دهندهٔ بالابودن سطح شاخص آگاهی اجتماعی دانشجویان در مواجه با مسائل مختلف است که این مهم بر شاخص‌های دیگر نیز می‌تواند اثرگذار باشد.. در کل، یافته‌ها نشان داد که شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در دانشگاه‌های فرهنگیان شمال غرب کشور در حد متوسط بوده است و با اختلاف اندک در جهت مثبت، حول محور میانگین می‌چرخد که این شاخص‌ها با اختلاف حداقل، در بین پردیس‌های استانی تفاوت معنادار دارد.

باتوجه به نقش دانشگاه فرهنگیان به‌عنوان دانشگاه مأموریت‌گرا که وظیفهٔ تربیت معلمان تراز انقلاب اسلامی برای آینده کشور دارد، متوسط بودن میزان سرمایهٔ اجتماعی در این دانشگاه نمی‌تواند نقطهٔ مثبت تلقی شود و زنگ هشدار آن باید شنیده شود. لازم است سیاست‌ها و برنامه‌های مشخص

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

برای ارتقا سرمایهٔ اجتماعی دانشجویان طراحی و اجرا شود. پژوهش حاضر پیشنهادهای کلی زیر را دارد:

- برگزاری دوره‌ها و میزگردها، جشن‌ها و مراسم‌ها، مسابقه‌های مختلف جهت آشنایی، مشارکت دانشجویان و تقویت روابط اجتماعی.
- حضور مستمر و دوستانهٔ مدیران و اساتید در بین دانشجویان با حفظ شأن، رتبه و جایگاه هرکدام.
- ایجاد بستر تعامل چندجانبه و احترام گذاشتن به اندیشه‌های دانشجویی منتقد و گوش‌کردن به نقطه نظرات آنان و جلوگیری نکردن نقد دانشجویی.
- استفاده از ظرفیت دانشجویان فعال جهت ایجاد و توسعهٔ اجتماعی دانشجویان.
- مشارکت دادن دانشجویان در امور مدیریتی دانشگاه و ضرورت آشنا سازی آنان با مشکلات و مسائل مختلف دانشگاه در جهت شفافیت بخشی امور دانشگاه.
- مشارکت دادن کارکنان، اساتید در تولید فکر کنشگری با ایده‌پردازی عملیاتی از طریق واسپاری مدیریت به تشکل‌های دانشجویی.
- واگذاری امور فرهنگی و اجتماعی به تشکل دانشجویی و نظارت و تسهیل‌گر بودن مدیران.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

منابع

۱. افروغ، عماد (۱۳۷۷) **فضا و نابرابری های اجتماعی**، چاپ اول، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

۲. بخشی، محمدرضا، پیرزاده بیرانوند، کبری و ملیحه فلکی (۱۳۹٦) «بررسی رابطهٔ سرمایهٔ اجتماعی با رفتارهای محیط زیستی دانشجویان دانشگاه بیرجند»، **مدیریت سرمایهٔ اجتماعی**، ٤(۳): ٤۷۳-٤٥۱.

۳. چالشگر کردآسیابی، مشرفه؛ یزدانی چراته ، جمشید؛ عوض پور، محبوبه؛ رمضانی، آتنا و کبری حسین‌زاده (۱۳۹۹) «بررسی سرمایهٔ اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران»، **سلامت و بهداشت اردبیل**،۱۱(۲): ۲۰۲-۱۹٤.

۴. حسین‌زاده، علی حسین، رشیدی، سارا و ایوب رستمی (۱٤۰۰) «مطالعهٔ ارتباط سرمایهٔ اجتماعی با سلامت اجتماعی (مطالعهٔ موردی: جوانان شهر خرم آباد)»، **مطالعات راهبردی ورزش و جوانان**، ۲۰(٥۲): ۲۹۳-۳۱۲.

۵. حیدری، مسعود و روح اله شفیعی (۱۳۹۸) «بررسی سرمایهٔ اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان)»، **مطالعات امنیت اجتماعی**، ۱۰(٦۰): ۱٥٤-۱۳۲.

۶. دویران، اسماعیل (۱۳۹۳) «بررسی سرمایهٔ اجتماعی‌سازمانی در مدیریت شهری شهرهای میانی ایران (زنجان و همدان)»، **مطالعات مدیریت شهری**، ٦(۲۰): ٦۷-۷٦.

۷. دویران، اسماعیل (۱۳۹۲) «ارزیابی کارکرد سرمایهٔ اجتماعی در بافت‌های شهری با فرایند تحلیل سلسله مراتب (نمونهٔ موردی: شهر زنجان)»، **مطالعات ساختار و کارکرد شهری**،۱(۳): ۷٥-٥٥.

۸. رشادی، منوچهر (۱۳۹۹) «بررسی ارتباط میان اعتماد و مشارکت اجتماعی (مورد مطالعه: شهروندان شهرهای استان همدان)»، **مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران**، ۹(٤): ۹۳۰-۹۰۷.

۹. ذکایی، حسین؛ سجادی هزاره، سیدحمید؛ تجاری، فرشاد و عبدالرضا امیرتاش (۱٤۰۰) «مدل ارتباطی شبکه‌های اجتماعی, سواد رسانه‌ای، سرمایهٔ اجتماعی و هویت اجتماعی دست اندرکاران برنامه‌های ورزشی صداو سیمای جمهوری اسلامی ایران»، **پژوهش‌های فیزیولوژی و مدیریت در ورزش**، ۱۳(۱): ۱٤۷-۱٦۰.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

۱۰. سهرابی صمیره، شهلا؛ نوابخش، مهرداد و زهرا حضرتی صومعه (۱۴۰۱) «بررسی عوامل مؤثر بر انسجام اجتماعی شهر اندیمشک (مطالعهٔ موردی؛ شهروندان اندیمشک در سال ۱۳۹۹-۱۳۹۸)»، **مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)**، ۱۲(۴۲): ۱۳۴-۱۰۱.

۱۱. شریعت‌نژاد، علی و رضوان، منتی (۱۴۰۲) «بررسی تأثیر سایش اجتماعی بر سرمایهٔ اجتماعی؛ تحلیل نقش میانجی آنتروپی رفتاری (مورد مطالعه: سازمان‌های دولتی استان لرستان»، **مدیریت سرمایهٔ اجتماعی**، ۱۰(۳): ۲۲۷-۲۱۱.

۱۲.شمیاتی، محمود؛ ربیعی مندجین، محمدرضا و علیرضا امیرکبیری (۱۴۰۲) «طراحی و تبیین مدل ارتقای سرمایهٔ اجتماعی مبتنی بر چندفرهنگی»، **مدیریت سرمایهٔ اجتماعی**، ۱۰(۳): ۲۹۵-۳۰۷.

۱۳.علمی، محمود (۱۴۰۰) «عوامل اجتماعی مرتبط با مشارکت شهروندان تبریز در روند توسعهٔ پایدار شهر»، **نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی (جعرافیای انسانی)**، ۱۳(۳): ۶۷-۸۶.

۱۴.غنیمتی، حسن؛ منصوری، فردین و پروین داداندیش (۱۳۹۹) «انسجام اجتماعی و رابطهٔ تشتت هنجاری با آن»، **مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)**، ۱۱(۲): ۲۳۷-۲۶۵.

۱۵.قیصری، نوراله (۱۳۹۸) «مشارکت اجتماعی؛ معناکاوی یک مفهوم راهبردی»، **مطالعات راهبردی ناجا**، ٤(۱۱): ۳۱-۵۹.

۱۶.مجتبایی، کاظم؛ نوابخش، مهرداد؛ کلدی، علیرضا و قادر زارع مهدوی (۱۳۹۹) «تأثیر مهاجرت بر تغییرپذیری انسجام اجتماعی»، **پژوهش‌نامهٔ نظم و امنیت انتظامی**، ۱۳(۲): ۵۱-۷۰.

۱۷.ملکی، سعید؛ امیری، محمدرضا؛ مرادی مفرد، سمیرا و سجاد جوکار (۱۳۹۵) «نقش اعتماد اجتماعی در پیشبرد اهداف مدیریت شهری به سوی توسعهٔ پایدار»، **جغرافیا و مطالعات شهری و منطقه‌ای**، ۵(۱۸): ۱۰۲-۸۹.

۱۸.نیازی، محسن؛ خدمتی، زین العابدین و فاطمه خوش بیانی آرانی (۱۴۰۱) «بررسی میزان اعتماد اجتماعی و پایداری نسبت به تمایل مشارکت اجتماعی شهروندان شهر کاشان»، **مطالعات جامعه‌شناختی شهری**، ۱۲(۴۳): ۳۲-۱.

19. Arabi, Ghodratollah, KALBASI, AFSANEH, & Ronaghi, Marziye. (2022) «Predicting social capital based on cultural intelligence of Farhangian University student teachers», **RESEARCH IN TEACHER EDUCATION**, 4(4) , 151-167.

20. Ballet, J., N. Sirven, and M. Requiers-Desjardins(2008) «Social capital and natural resource management: a critical perspective». **Journal**

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

of Environment Development 16:355 74.http://dx.doi.org/10.1177/1070496507310740.

21. Carpentier, Nico (2012) «The Concept of Participation, if They Have Access and Interact, Do They Really Participate?», **Revista Fronteiras –Estudos Midiáticos**, 14(2), (164-177).

22. Coleman, James (1944) **Foundation of social theory**, Belknap press.

23. Cox,James(2010) «Immigrant Assimilation,Trust and Social Capital,Forschungsinstitut,zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor», **Discussion Paper** No. 5063 July 2010, Bonn Germany.

24. Fedor, C. G. (2019) «Social capital and community development: Case study», **Social Research Reports**, 11(1),65-77.

25. Fukuyama, F. (1992) «**The End of History and the Last Man**», Published By: free press , Newyork, United state.

26. Ievdokymov, V., Lehenchuk, S., Zakharov, D., Andrusiv, U., Usatenko, O., & Kovalenko, L. (2020) «Social capital measurement based on "The value explorer" method». **Management Science Letters**, 10(6), 1161-1168.

27. Jariego, Isidro & De la Peña Leiva, Adriana & Arenas Rivera, Claudia & Alieva, Deniza. (2019) «Personal networks, social media, and community cohesion in the strategies of peace-building agents in Colombia to counteract the segregation of displaced populations: MAYA-JARIEGO et al»**. Journal of Community sychology**. 47. 1300-1312.

28. Johnson, Scott G., Schnatterly, Karen., Hill, Aaron D. (2013) «Board Composition Beyond Independence: Social Capital, Human Capital, and Demographics». **Journal of Management**, 39(1), 232-262.

29. Keyes, C. L. M. & Shapiro, A. D. (2004) «Social Well-Being in the United States: ADescriptive Epidemiology» In: Brim, O. G; Ryff, C. & Kessler, R. (Eds.) , **How Healthy Are We? A National Study of Well-Being at Midlife**, Chicago: University of Chicago Press.

30. Kokubun, K., Ino, Y., & Ishimura, K. (2020) **Social capital and resilience make an employee cooperate for coronavirus measures and lower his/her turnover intention**, ArXiv preprint arXiv, 2007.07963.

31. Mignone,a. (2009) «Social Capital and Aboriginal Communities:A critical assessment», **Journal de la santé autochtone**, novembre.

32. Mishra, S. (2020) «Social networks, social capital, social support and academic success in higher education: A systematic review with a special focus on 'underrepresented' students». **Educational Research Review**, 29, 100307.

33. Piotr Mikiewicz/Gus tarocunhade Araujocreviewing editor (2021) «Social capital and education Am attempt to synthe size conce

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]

ptualization arising from various theoreti cal origins». **Cogent Education** ،8(1) ،10-1080.

34. Putnam, R. D. (2000) **Bowling alone: The collapse and revival of American community**. Simon and Schuster.

35. Rodrigo-Alarcón, J., García-Villaverde, P. M., Ruiz-Orte ga, M. J., & Parra-Requena, G. (2018) «From social capital to entrepreneurialorientation: Themediating role of dynamic capabilities», **European Management Journal**, 36(2), 195-209.

36. Rose , R (1999) «getting Thingsdone in an Antimodern sosity: social capital network in Rosia», In **Dasgopta And serageldin**:71-147.

37. Sabatino, M. (2019) «Economic resilience and social capital of the Italian region», **International Review of Economics & Finance**, Vol. 61, 355-367.

38. https://**farsi.khamenei.ir/** 1395/02/03

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-10-12]

[DOI: 10.61186/scds.12.1.74]